

Garso vadovėlių naudojimo klasėje vadovas

Erasmus+

Iš dalies finansuojamas pagal "Erasmus+" projektą "Garso vadovėliai – pagalba sunkumų turintiems skaitytojams ir jų mokytojams", Ref. Nr. 2020-1-LV01-KA201-077533
Turinys nebūtinai atspindi Europos Komisijos nuomonę.

Leidėjas:

Joniškio r. Skaistgirio gimnazija, Lietuva

Autoriai ir vertėjai:

Eva Birzniece

Thomas J. Schmit

Jurgita Barauskienė,

Daina Radvilienė

Nuotraukos:

Joniškio r. Skaistgirio gimnazija, Lietuva

Latvijos disleksijos asociacija, Latvija

Jaunimo asociacija "Kūrėjas Kumanovo", Šiaurės Makedonija

Imperatoriškieji karo muziejai

Maketavimo dizainas:

Rainers Grīnvalds

Paskelbta:

2023 m. kovo mėn.

Turinys

1	Kodėl multimedijos vadovėliai “Daisy” yra svarbūs?		5
2	Garso knygų kūrimo teisinė sistema	Teisinė sistema Knyga jau “gimsta” parengta Daisy formatu Autorių teisių apsauga Garso vadovėlių istorija	8 8 10 11
3	Šiuolaikinė garso vadovėlių rengimo praktika	idžiausia biblioteka turintiems skaitymo sutrikimų Jungtinėje karalystėje – RNIB Bookshare RFB&D Jungtinėse Valstijose Reading Ally Jungtinėse Valstijose Danijos NOTA Audioknygų biblioteka ir Statped Norvegijoje Švedijos sistema Garsinių vadovėlių naudojimo tyrimai	12 14 15 16 17 18 18 19
4	Garso vadovėlių poreikis šalyse – partnerėse	Skaitymo pasiekimai Skaitymo sutrikimai	22 26
5	Skaitymo sutrikimai	David Laura	28 29 30
6	Skaitymo sutrikimų turinčių mokinių aprūpinimas prieinamais vadovėliais		31

7	Garso vadovėlių ir mokymosi medžiagos formatai		33
		MS Office funkcijos vadovėlio pritaikymui	35
		Daugialypės terpės garso vadovėlių funkcionalumas	36
		Daisy daugialypės terpės vadovėlių naudojimas	41

8	Sėkmė, kurią sukūrėme	Slovakijos partneriai	45
		Makedonijos partneriai	46

9	Ką jūs galite padaryti		47
---	------------------------	--	----

1. Kodēl multimedijos vadovēliai “Daisy” yra svarbūs?

Multimedijos vadovėliai "Daisy" yra svarbūs, nes mokiniams, turintiems disleksiją, kitų skaitymo sutrikimų ar tiesiog nepakankamai išlavintus skaitymo įgūdžius ir pasiekimus, suteikia galimybę klausantis gauti tiek pat mokymo(si)/studijų medžiagos ir kitos informacijos, kiek jų bendraamžiai kasdien gauna skaitydami. Kitoms skaitymo sutrikimų grupėms priskiriama spausdinto teksto skaitymo sutrikimų kategorija (Europoje vadinami specifiniais mokymosi sutrikimais) – diskalkulija ir disgrafija kartu su disleksija, autizmu, dėmesio deficito ir hiperaktyvumo sutrikimu (ADHD) ir fiziniais apribojimais, trukdančiais valdyti spausdintą tekstą (nesugebėjimas laikyti knygą, versti puslapius).

Klausymasis spausdinto teksto ir visų vadovėlio vaizdinių priemonių sekimas vienu metu suteikia skaitymo sutrikimų turintiems mokiniams galimybę pasiekti tokių pat gerų skaitymo rezultatų, lyginant su įprastai skaitančiais bendraklasiais. Naudojant garsinius vadovėlius sumažėja šių mokinių paprastai patiriamas stresas ir nerimas dėl skaitymo. Teksto klausymas visada užtrunka ilgiau nei skaitymas, bet tuomet mokiniai gali būti tikri, kad patys nedarą klaidų, ir taip gauti mokymosi medžiagą originaliu pavidalu ir visa apimtimi.

Kaip teigia daugelis šalių, kuriose garsiniai vadovėliai yra įprasti, galimybė klausytis mokymosi medžiagos o ne skaityti, suteikia mokiniams savarankiškumo ir motyvacijos. O tai du dalykai, kurie yra esminiai kiekvieno jauno žmogaus savarankiškumui ir sėkmei moksle ir gyvenime.

2.

Garso knygu kūrimo teisinē sistema

Teisinė sistema

2006 m. priimtoje Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijoje (Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 2006) yra aštuoni principai, iš kurių du yra aktualūs mūsų tikslinei auditorijai – mokiniam, turintiems skaitymo sutrikimų. Vienas iš jų yra „Visapusiškas ir veiksmingas dalyvavimas įtraukiant į visuomenę“, o kitas – „Prieinamumas“. Daugelis šalių, atsižvelgdamos į šiuos principus, įdiegė prieinamą mokymosi medžiagą mokiniams, turintiems spausdinto teksto skaitymo sutrikimų, kurie šiuolaikiniame pasaulyje dominuoja kaip skaitymo sutrikimai. Daugelis šalių išplėtė savo aklyjų bibliotekų įgaliojimus, kad jose būtų daugiau medžiagos, skirtos skaitymo negalią turintiems skaitytojams. Šalys sudarė sutartis su įvairiomis institucijomis, kad šios rengtų prieinamą medžiagą dislektiškiems ir kitokių skaitymo negalią turintiems studentams ir suaugusiesiems. Pavyzdžiui, Norvegijoje „Daisy“ garso knygas rengia specialiųjų poreikių kompetencijos centrai, kurių kiekvienas rūpinasi skirtingais specialiaisiais poreikiais (yra du, kurie rūpinasi specifiniais mokymosi sutrikimais, taigi kuria prieinamą studijų medžiagą).

Kai kurios šalys Konvenciją ratifikavo anksčiau, kitos vėliau, tačiau tikrasis judėjimas prieinamumo link buvo labai susijęs su bendra švietimo sistemos padėtimi ir švietimo ideologija. Kai kurios šalys – įskaitant keturias projekto šalis, išskyrus Jungtinę Karalystę, kurioje gyvena mūsų konsorciūmo „Daisy“ partneriai, – niekada neskyrė pakankamai dėmesio ir investicijų spausdinto teksto skaitymo negalią turinčių mokinių aprūpinimui prieinama mokymosi medžiaga. Problema buvo sprendžiama, pasiūlant primityvias, bet visiškai neveiksmingas priemones arba tiesiog apsimetant, kad ši problema neegzistuoja.

Knyga jau „gimsta“ parengta Daisy formatu

„Born Accessible“ – tai IT bendrovės „Benetech“ ir jos prezidentės Betsy Beaumon iniciatyva, kuri 2014 m. Amerikos mokymosi sutrikimų asociacijos 52-ojoje metinėje konferencijoje pasiūlė, kad visos knygos ir mokymo programos, kurios „gimsta skaitmeninės“, taip pat turėtų būti „rengiamos prieinamomis“, t. y. nuo pat pradžių yra parengtos taip, kad jas būtų galima pritaikyti skaitymo sutrikimų turintiems naudotojams. Tai turėtų būti kaip neatskiriama leidybos proceso dalis.¹

Komandos „Born Accessible“ narys Goerge'as Kersher'is sugalvojo terminą „spausdinto teksto skaitymo sutrikimą turintys asmenys“, siekdamas sujungti įvairias žmonių grupes, turinčias sunkumų skaitant spausdintą tekstą, į vieną bendrą terminą.

Vis dar vyrauja klaidinga nuomonė (švietime, leidyboje), kad tai,

¹ [Born Accessible Benetech] <https://bornaccessible.benetech.org/history/> (Accessed 9.01.2023)

kas skaitmeniška, automatiškai yra prieinama. Tai ne visiškai tiesa. "Prieinamas" reiškia, kad mokinys tekstui gali taikyti daug daugiau funkcijų nei tik matyti jį savo įrenginio ekrane. "Prieinamas" reiškia, kad mokinys gali klausytis teksto, naršyti jame, dėti žymas ir keisti tekstą pagal pageidaujamą šrifto dydį, tipą ir fono spalvą. Norint padaryti mokyklinį vadovėlį prieinamą, leidėjui reikia papildomos kompetencijos ir darbo.

"Born Accessible" idėja yra ta, kad jis "gali leisti skaitytojams suasmeninti skaitymo aplinką, pasirenkant daugiamodalinius prieigos formatus".²

"Benetech" pristatė dvi iniciatyvas – "Bookshare", kuri leidžia naudotis elektroninėmis knygomis ir siūlo jas skaitytojams visame pasaulyje, o "Born Accessible" yra technologinių gairių rinkinys ir sertifikavimo procesas, skirtas leidėjams kurti prieinamas knygas.

Deja, dirbdami prie projekto neradome nė vieno leidėjo, kuris pasidalytų prieinamu skaitmeniniu vadovėlio failu, kurį būtų galima paversti daugialypės terpės "Daisy" knyga.

Lietuvos partneriai ieškojo kontaktų su leidėjais ir vadovėlių autoriais. Su vadovėlių leidykla buvo pasirašyta bendradarbiavimo sutartis, pagal kurią buvo gautas leidimas naudotis vadovėlio PDF failu.

² Ibid.

Autorių teisių apsauga

Didžioji dalis prieinamos mokymosi medžiagos parengta iš mokyklinių vadovėlių, kurių autorių teisės yra saugomos. Tai reiškia, kad jie negali būti platinami studentams, išskyrus tuos, kurie atitinka reikalavimus, kad galėtų naudotis alternatyviais formatais, kad nebūtų sumažintos leidėjų pajamos, gaunamos iš knygų gamybos. Idėja, kad visų rūšių negalią turintys mokiniai turi teisę nemokamai gauti alternatyvius formatus, kyla iš principo, kad negalia neturėtų niekam trukdyti naudotis tuo pačiu mokymo programų turiniu ir informacija kaip ir bendraamžiams.

Teisė naudoti autorių teisėmis saugomą medžiagą alternatyvioms versijoms kurti pirmą kartą buvo numatyta 2013 m. Marakešo sutartyje, siekiant palengvinti aklųjų, silpnaregių ar kitokių spausdinto teksto skaitymo sutrikimų turinčių asmenų prieigą prie paskelbtų kūrinių. Pagrindinis Sutarties tikslas – tam tikru mastu apriboti leidėjų autorių teises, kad paskelbti kūriniai būtų prieinami akliesiems, silpnaregiams ir kitokių spausdinto teksto sutrikimų turintiems asmenims, leidžiant kurti alternatyvius šių leidinių formatus. Kai kurie iš šių formatų būtų Brailio raštas regos negalią turintiems žmonėms ir garso ar daugialypės terpės (garso ir teksto) formatai skaitymo sutrikimų turintiems žmonėms.

Marakešo sutartis vėliau buvo patikslinta ES direktyvose. Dabar galiojanti yra 2017 m. rugsėjo 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2017/1564, kuri perkelta į daugelio ES šalių nacionalinius autorių teisių įstatymus. Latvijos autorių teisių įstatyme šie klausimai apibrėžti 22 straipsnyje.

Taigi alternatyvaus formato mokyklinius vadovėlius – mūsų atveju skirtus spausdinimo negalią turintiems mokiniams – galima įsigyti tik iš įgaliotų institucijų. Dažniausiai tai būna aklųjų bibliotekos. Jos suteikia galimybę naudoti vadovėlį registruotam mokiniui mokslo metams / akademiniam metams ir šių knygų negalima perduoti kitiems mokiniams. Įgaliotosios institucijos, turinčios pasirinkti skaitymo sutrikimų turinčiais mokiniais, dažniausiai yra aklųjų bibliotekos, nes kažkuriuo savo ir žmogaus raidos etapu jos suprato, kad žmonių, kurie dėl tam tikros spausdinimo negalios negali skaityti teksto, yra daug daugiau nei aklųjų ar silpnaregių. Daugelyje šalių aklųjų bibliotekomis naudojasi daug daugiau žmonių, turinčių skaitymo sutrikimų nei regos negalią turinčių žmonių.

Remiantis Lietuvos respublikos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimo įstatymo 22 straipsniu, suteikiama teisė panaudoti vadovėlius mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais.

Garso vadovėlių istorija

Garso medžiaga ir knygos pradėtos kurti po Pirmojo pasaulinio karo, siekiant patenkinti daugelio karo veteranų, grįžusių namo aklų dėl plačiai naudoto cheminio ginklo, poreikius.

Paveikslėlis 1. Johno Singerio paveikslas „Apsinuodijęs dujomis“ (1919 m.), kurį sukurti įkvėpė apsilankymas karo metais Prancūzijos karo lauko ligoninėje. Saugomas Imperatoriškame karo muziejuje.

Richardo Orme iš „Daisy“ konsorciumo, pasakoja garso knygų atsiradimo istoriją: „Iš tikrųjų, kai pasakoju audioknygų istoriją, ji prasideda nuo kareivių, kurie grįžo apakę iš Pirmojo pasaulinio karo. Turiu keletą su tuo susijusių vaizdų. Aklieji išrado garsines knygas ir įvairias technologijas garso ir vaizdo atkūrimui, įskaitant LP plokštelę, kuri vėliau visame pasaulyje buvo naudojama muzikos albumams. Daug šalių leido audioknygas akliesiems, jiems padėjo autoriai ir radijo laidų vedėjai. Jungtinėje Karalystėje buvo garsių BBC radijo diktorių, kurie skaitė. Visos bibliotekos naudojo skirtingus formatus – 2 takelių, 4 takelių, 8 takelių, galimybės sulėtinti skaitymo ar klausymo greitį, juostų. Visi jie buvo skirtingi, todėl turinio ir įrangos nebuvo galima dalytis tarp šalių (kartais – ir tarp tos pačios šalies bibliotekų).“

3. Šiuolaikinė garso vadovėlių rengimo praktika

Šiuolaikinė garsinių ir daugialypės terpės vadovėlių rengimo praktika daugelyje šalių yra milžiniškas darbas, į kurį valstybės investuoja nemažai kompetencijos ir išteklių, o daugelyje šalių šia užduotimi dalijasi ne tik aklujų bibliotekos, bet ir kitos institucijos.

Iš pradžių šios institucijos buvo aklujų bibliotekos, bet vėliau prie jų prisijungė kai kurios specialiojo ugdymo agentūros, pavyzdžiui, Statped Norvegijoje, ir nacionalinės institucijos, kurios rūpinasi visiems šalies gyventojams prieinamų knygų ir laikmenų gamyba, pavyzdžiui, Švedijos prieinamų laikmenų agentūra. Šalyse, kuriose aprūpinimas prieinamų vadovėlių skaitymo sutrikimą turintiems mokiniams vykdomas masiškai ir tikrai atitinka skaitymo sutrikimą turinčių mokinių poreikius, pastebimos trys svarbios tendencijos.

Pirmoji tendencija yra ta, kad yra keletas prieinamų vadovėlių gamintojų, tačiau juos platinti gali tik įgaliotos institucijos. Mes šiame projekte priklausome šiai tendencijai, nes sukūrėme Daisy multimedijos vadovėlius, tačiau du partneriai – Latvija ir Lietuva – negali jų tiesiogiai platinti skaitytojams, nes tai yra autorių teisėmis saugomi leidiniai. Kiti du partneriai – Slovakija ir Šiaurės Makedonija – parengė multimedijos garso knygas, kurios nėra saugomos autorių teisių, ir jie gali jas laisvai platinti patys.

Antroji tendencija – įgaliotos institucijos veikia ne tik kaip prieinamų vadovėlių spausdinto teksto skaitymo sutrikimą turintiems mokiniams, bet ir aktyviai juos propaguoja, mokydamos pačius mokinius, jų mokytojus ir tėvus. Tai daroma rengiant mokymus, demonstracijas ir viešąsias kampanijas, skirtas prieinamam turiniui ir jo naudojimui klasėje populiarinti. Kai kurios iš šių institucijų, pavyzdžiui, JAV organizacija “Reading Ally”, taip pat aktyviai propaguoja bendrą raštingumą, mokydami mokinius skaityti geriau, o mokytojus – kaip mokyti skaityti geriau.

Trečioji tendencija – didelį atgarsį pelnęs prieinamą mokymo medžiagą rengiančių institucijų palaikymas – jos tuo pačiu populiarina lygių teisių į kokybišką išsilavinimą per prieinamą mokymo(si) medžiagą idėją ir labai veiksmingai rengia prieinamą medžiagą. Pavyzdžiui, Danijos “Nota” turi daugiau kaip 11 000 mokyklose naudojamų knygų pavadinimų, o Amerikos “Bookshare” – daugiau kaip 500 000 knygų visiems švietimo lygiams, įskaitant vidurines ir aukštasias mokyklas.

Flamandų aklujų biblioteka apjungia visas šias tris tendencijas – jie labai aktyviai propaguoja garsinių mokyklinių vadovėlių naudojimą, populiarina šią idėją, moko mokytojus ir disleksiją turinčius mokinius bei jų tėvus. Jie rengia elektroninius leidinius, kuriuose naudojamas teksto keitimas į kalbą (text-to-speech), kad būtų galima greitai keisti vadovėlius ir mokymosi medžiagą.

Didžiausia biblioteka turintiems skaitymo sutrikimų Jungtinėje karalystėje – RNIB Bookshare

Jungtinėje Karalystėje nėra vieningos sistemos, kaip aprūpinti skaitymo sutrikimų turinčius mokinius prieinamais vadovėliais. Artimiausia tokiai sistemai yra RNIB Bookshare, kuri teikia skaitmenines mokymo programos medžiagos versijas. Bibliotekos misija – “RNIB Bookshare” atveria skaitymo pasaulį besimokantiesiems, turintiems spausdinto teksto skaitymo sutrikimą, įskaitant turinčius disleksiją arba akluosius ar silpnaregius”. Vėliau šios knygos naudojamos su pagalbinėmis technologijomis, kurios padeda gerinti skaitymo gebėjimus ir skaitmeninę raštingumą. pavyzdžiui, “EasyReader”.

Ši paslauga teikiama tokiu būdu: “Bookshare” saugo mokomuosius leidinius, o mokykla juos parsisiunčia pagal poreikį. Taigi, šiems leidiniams nėra laiko limito. Gali būti leidinių, kurių nėra duomenų bazėje, tokiu atveju reikia kreiptis į leidėją. Daugelis leidėjų nurodo maksimalų tokių prašymų laukimo laiką, tačiau vis dažniau jie įtraukia juos į duomenų bazę, kai jie išleidžiami.

Kai kurios mokyklos (ir tėvai) parengia specialias mokymo medžiagos versijas, kas vyksta vis rečiau. Žmonės vis dažniau pasikliauja skaitmeninėmis kopijomis su teksto keitimu į kalbą (text-to-speech).

Beveik visi JK regos sutrikimų turintys mokiniai naudojami Bookshare. Tik nedidelė dalis disleksiją turinčių mokinių yra užsiregistravę šiai paslaugai (nors ji yra nemokama).

Būtų neteisinga sakyti, kad yra viena sistema. Tai, ką gauna besimokantysis, labai priklauso nuo švietimo teikėjo, nuo to, kurioje švietimo sistemos vietoje jis yra, nuo to, kaip jam sekasi savarankiškai ginti savo interesus, ir nuo to, ar jo poreikiai oficialiai pripažįstami.

RFB&D Jungtinėse Valstijose

Nacionalinė ne pelno siekianti organizacija "Recording for the Blind & Dyslexic" yra didžiausia tokio pobūdžio edukacinė biblioteka, "skirta žmonėms, kurie dėl regėjimo, mokymosi ar kitos fizinės negalios negali sėkmingai skaityti standartinių spaudinių".

Jos misija - "kurti galimybes asmeninei sėkmei, teikiant prieinamą mokomąją medžiagą ir skatinant efektyvų jos naudojimą. Mūsų vizija - kad visi žmonės turėtų lygias galimybes naudotis spausdintu žodžiu".

RFB&D įrašinėja specializuotais formatais, kad būtų laikomasi JAV autorių teisių įstatymo. Įstatymas leidžia dubliuoti leidinius, jei jie siūlomi specializuotais formatais reikalavimus atitinkantiems gyventojams. Jų atveju tokiai grupei priskiriami žmonės, turintys dokumentais patvirtintą negalią, pavyzdžiui, mokymosi, regos ar kitą fizinę negalią.

2006 m. RFB&D bibliotekoje buvo 25 000 pavadinimų visų klasių ir daugumos dalykų - nuo literatūros ir istorijos iki matematikos ir gamtos mokslų - leidinių. Taigi, tai reiškia, kad iki šiol yra daugiau pavadinimų knygų, nors ankstesnis skaičius reiškė, kad kiekvienai iš 12-os bendrojo lavinimo klasių buvo parengta daugiau nei 2000 knygų.

Visas knygas įrašo kvalifikuoti savanoriai įrašų studijose visoje šalyje. RFB&D nariai audioknygas gali skolintis iki metų, kasmet pratęsdami jų galiojimą. 3

Reading Ally Jungtinėse Valstijose

Taip platforma pristato savo naudotojams: „Įrodyta pagalba jūsų vaikui! Užtikrinama, kad disleksiją turintiems mokiniams, kuriems sunkiai sekasi skaityti, pavyks pasiekti sėkmę. Žinome, kad jūsų vaikui gali būti sunku skaityti dėl mokymosi skirtumų, tačiau jis geba suvokti informaciją daug geriau nei geba iššifruoti žodžius. Su „Learning Ally“ garso knygomis jūsų šeimai šią spragą užpildome žmogaus įgarsintomis knygomis. Todėl dabar sunkiai skaitantys skaitytojai gali skaityti ir suprasti klasikos knygas, kurias jie pasirenka patys ar kurios reikalingos mokyklos programai. Geriausia garso knygų skaitymo programėlė padeda jūsų vaikams, nepriklausomai nuo jų amžiaus, mėgautis skaitymu klasėje ir už jos ribų. Mūsų knygos padeda įgyti pasitikėjimo, kuris daro įtaką visoms gyvenimo sritims.“⁴

Tai paslauga, kai knyga yra įgarsinama žmogaus. Šią savybę platforma pristato kaip privalumą, lyginant ją su teksto vertimo į kalbą (text-to-speech) audioknygomis. Joje yra 80 000 pavadinimų vadovėlių ir bendrosios literatūros leidinių, kuriais gali naudotis mokiniai.

Jų mokyklinių vadovėlių programa yra tokia: „The Audiobook Solution“ (ABS), skirta K-12 klasių mokiniams, padeda pedagogams stiprinti, individualizuoti ir diferencijuoti mokymą, taip pat skatina teisingumą klasėje, nes šalina raštingumo kliūtis ir leidžia mokiniams visapusiškai dalyvauti mokymosi procese. Įrodyta, kad vos per 50 dienų padvigubėja skaitymo tempas.⁵

Štai ką apie ypatingą šių garso vadovėlių naudą viename iš daugelio su disleksija susijusių „Facebook“ puslapių pasakoja abiejų platformų naudotojo tėvai:

Tai reiškia, kad mokiniai, turintys skaitymo sutrikimų, tikrai jais

„Bookshare“ (balsai yra sintetiniai). „Learning Ally“ (balsai yra tikrų žmonių). Kad galėtumėte naudotis bet kuria iš šių svetainių, jums turi būti diagnozuotas skaitymo arba regos sutrikimas. Abu yra fantastiški, „Bookshare“ turi net matematikos vadovėlių. Mes turime abi („Learning Ally“ kainuoja apie 135 dolerius per metus, kai yra diagnozuotas skaitymo sutrikimas).

naudojasi, ir jiems bei jų tėvams jie labai padeda gyvenime mokykloje ir apskritai ugdyme.

⁴ [Learningally] Solutions for home. Prieiga per <https://learningally.org/Solutions-for-Home/Overview> (žiūrėta 26.01.2023)

⁵ [Learningally] Solutions for school. Prieiga per <https://learningally.org/Solutions-for-School> (žiūrėta 26.01.2023)

Danijos NOTA

Taip apie save sako "Danijos Nota", prieinamų vadovėlių mokiniais, turintiems spausdinto teksto skaitymo sutrikimą, gamintoja: ⁶

"Nota" yra Danijos bibliotekos ir ekspertizės centras, skirtas žmonėms, turintiems spausdinto teksto skaitymo sutrikimą. Norėdamas tapti Nota nariu, asmuo turi turėti dokumentą, patvirtinantį, kad jis negali skaityti įprasto spausdinto teksto. Nota skaitytojai / prenumeratoriai turi regos negalią, disleksiją ar kitokį skaitymo sutrikimą.

"Nota" (kaip ir daugelis aklųjų bibliotekų) yra Danijos kultūros ministerijai pavaldi įstaiga. Anksčiau Nota vadinosi Danijos aklųjų biblioteka ir turi daugiau kaip 60 metų Brailio rašto knygų gamybos patirtį.

"Nota" prieinamų skaitmeninių knygų kolekcijoje sukaupta daugiau kaip 50 000 garsinių knygų, e-knygų ir knygų Brailio raštu. "Nota" siūlo grožinę ir negrožinę literatūrą, studijų knygas ir mokyklinius vadovėlius.

"Nota" gamina, perka ir parduoda garsines knygas, e-knygas ir knygas Brailio raštu. Ji taip pat kuria sintetinę kalbą (text-to-speech) ir siūlo išorės partneriams gaminti garsines knygas, žurnalus ir laikraščius.

Bendrovėje "Nota" dirba 80 darbuotojų ir 25 laisvai samdomi diktoriai, skaitantys "Nota".

6 [Nota] About Nota. Prieiga per <https://nota.dk/om-nota/english> (žiūrėta 10.01.2023)

Audioknygų biblioteka ir Statped Norvegijoje

Norvegijoje veikia Audioknygų biblioteka (NLB), tačiau prieinamus mokyklinius vadovėlius 1-13 klasių mokiniams teikia Statped <https://www.statped.no/>, kuri yra valstybinė įstaiga, teikianti paslaugas specialiųjų ugdymo poreikių turintiems mokiniams. Institucijos bendradarbiauja, ir Statped prieinamų knygų kolekcija buvo įtraukta į NLB duomenų bazę ir skolinimo sistemą. Mokytojai gali užregistruoti savo specialiųjų poreikių turinčius mokinius NLB skolinimo sistemoje, o mokiniai gali pasiskolinti "Statped" ir NLB sukurtas "Daisy" garso knygas pagal "Lydhør" programą. Disleksiją turinčių mokinių mokytojai gali tiesiogiai kreiptis į "Statped", kad gautų jų mokiniams reikalingų vadovėlių. NLB kuria garso vadovėlius universitetų studentams.⁷ NLB bendradarbiauja su leidėjais dėl prieinamų formatų Nordic Inclusive Publishing Initiative. (Šiaurės šalių įtraukiosios leidybos iniciatyva).

Švedijos sistema

Švedijoje labai gerai suvokiami skaitymo sutrikimų turinčių mokinių poreikiai, įskaitant ir studentus. Yra nacionalinė agentūra – Švedijos prieinamos žiniasklaidos agentūra, MTM (Myndigheten för tillgängliga medier <https://www.mtm.se/english/>), kuri nuo 1960 m. rengia ir platina prieinamu formatu knygas ir periodinius leidinius visiems, turintiems skaitymo sutrikimų.

MTM taip pat rengia mokyklinius vadovėlius – jie vadinami e-vadovėliais. Juos mokiniai, turintys dokumentais patvirtintą skaitymo sutrikimą, gali pasiskolinti bet kurioje bibliotekoje ir jiems nereikia pateikti jokių negalių patvirtinančių dokumentų. Universitetų studentai reikalingus studijų vadovėlius gali pasiskolinti savo universitetų bibliotekose. Ši paslauga vadinama Legimus.

Švedijoje yra tokių bendrovių kaip ILT, kurios valstybės lėšomis rengia visų, ne senesnių kaip penkerių metų, mokyklinių vadovėlių garso įrašus – nuo darželio iki universiteto. Valstybė skatina mokinius jais naudotis, nes švietimo sistema tiki prielaida, kad kuo daugiau pojūčių įtraukiama į informacijos priėmimą, tuo geriau mokomasi. Garso knygos yra parengtos e-pub formatu.

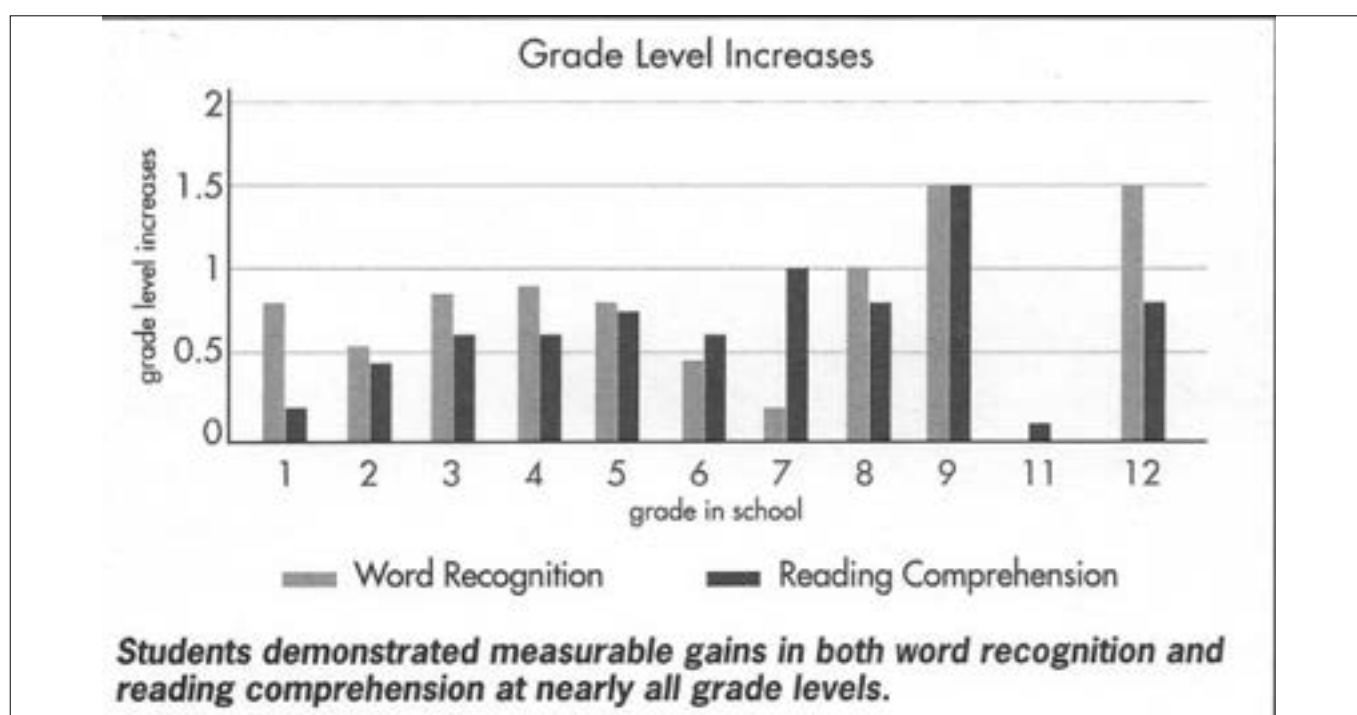
Švietimo paslaugų agentūra "Skoldatateket" informuoja mokyklas ir mokytojus apie šių išteklių prieinamumą ir kaip jais naudotis. Kiekvienoje mokykloje yra specialiai apmokytas mokytojas, vadinamas "förstelärare", kuris konsultuoja savo kolegas dėl išteklių naudojimo skaitymo sutrikimų turintiems mokiniams.

⁷ [nlb.no] Prieiga per <https://www.nlb.no/eng/our-service/lydboker> (Žiūrėta 25.01.2023)

Garsinių vadovėlių naudojimo tyrimai

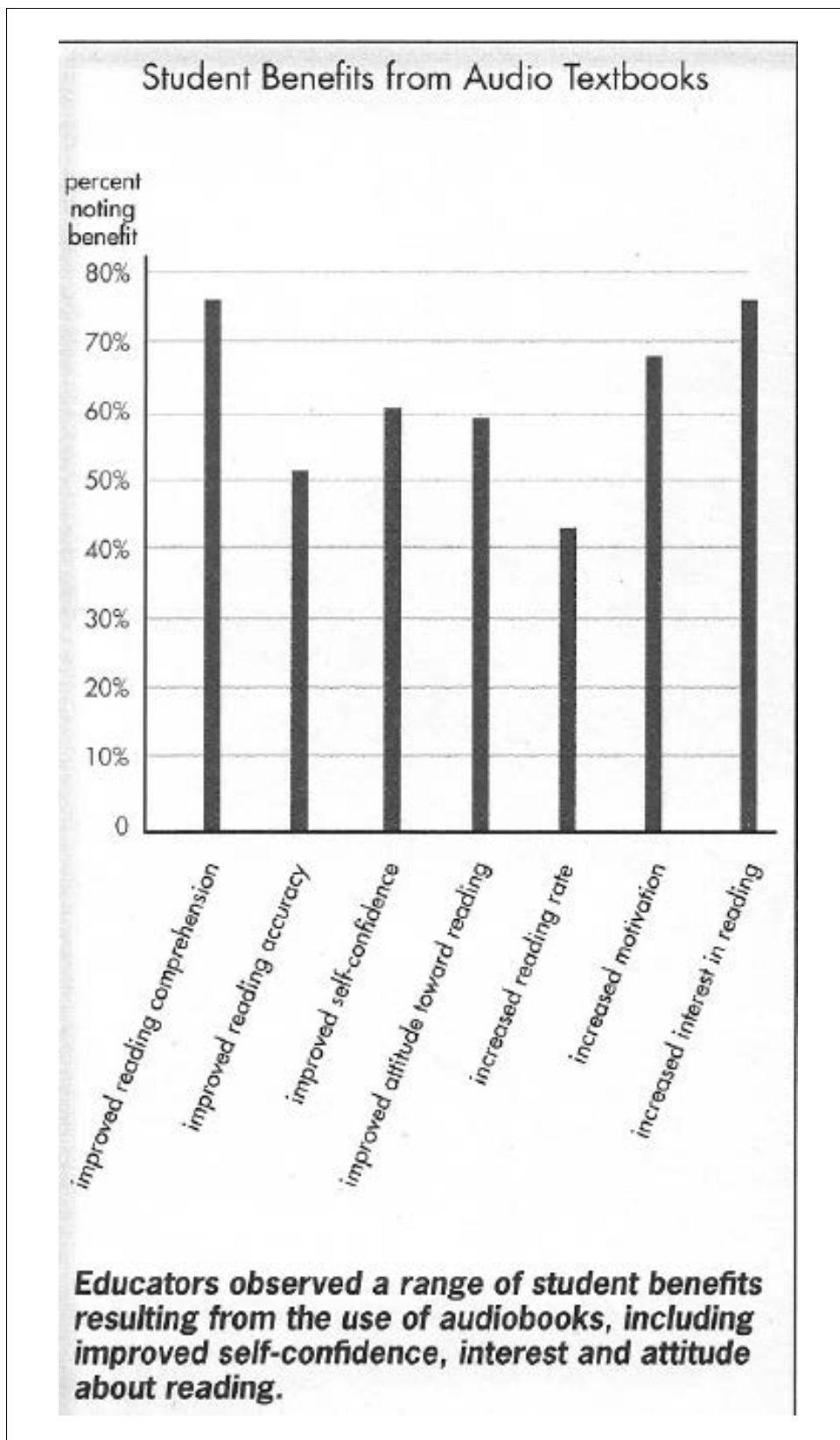
Vadovėlių klausymasis gali padėti išmokti turinį ir pagerinti skaitymo procesą apskritai.

Baltimorės viešosiose mokyklose atlikto tyrimo metu ⁷, naudojant integruotas knygas, gerokai pagerėjo žodžių atpažinimas ir supratimas. Didžiausi pasiekimai buvo pastebėti 9 ir 12 klasėse.

Paveikslėlis 2 Skaitymo proceso pokyčiai naudojant garsinius vadovėlius

Apklausoje dalyvavę mokytojai pranešė apie reikšmingus akademinį ir neakademinį įgūdžių pokyčius. Dvi didžiausios naudos buvo didėjantis skaitymo supratimas ir didėjantis susidomėjimas skaitymu.

Paveikslėlis 3 Garsinių knygų nauda mokiniam.

Tai svarbūs garsinių knygų naudojimo privalumai. Visada turėtume siekti, kad žmonės norėtų skaityti.

4.

Garso vadovėlių poreikis šalyse – partnerėse

Skaitymo pasiekimai

Kokia yra skaitymo pasiekimų ir disleksijos situacija šalyse partnerėse? Tai svarbūs klausimai, į kuriuos reikia atsakyti, norint suprasti, koks yra garsinių vadovėlių poreikis ir kaip juo rūpinamasi. Nacionalinių duomenų apie skaitymo pasiekimus ir disleksiją nėra, todėl remsimės EBPO PISA tyrimo duomenimis. PISA tyrimas vyksta kas trejus metus ir pateikia duomenis apie penkiolikmečių mokinių skaitymo lygį. Jis yra toks – "Skaitymo rezultatai PISA tyrime matuoja gebėjimą suprasti, naudoti ir apmąstyti rašytinius tekstus siekiant tikslo, plėtojant žinias ir potencialą bei dalyvaujant visuomenės gyvenime. Vidurkis yra rezultato matavimo vienetą".⁹ Pateikiame naujausio 2018 m. tyrimo etapo vidutinius skaitymo rezultatus:

Table 1 OECD/PISA data by country

Country	Mean	Girls	Boys	Difference btw boys and girls
UK	504	514	494	20
OECD		502	472	30
Latvia	479	495	462	33
Lithuania	476	496	457	39
Slovak Republic	458	475	441	34
North Macedonia	393 ¹⁰	Not available	Not available	51 ¹¹

⁹ OECD (2022), Reading performance (PISA) (indicator). Prieiga per <https://data.oecd.org/pisa/reading-performance-pisa.htm> doi: 10.1787/79913c69-en (žiūrėta 19.10.2022)

¹⁰ <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/1e4572ab-en.pdf?expires=1673905746&id=id&accname=guest&checksum=A-C8A470EB24698E7CE588D77CC00D0F6> (žiūrėta 16.01.2023)

¹¹ <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/1e4572ab-en.pdf?expires=1673905746&id=id&accname=guest&checksum=A-C8A470EB24698E7CE588D77CC00D0F6>, page 31.

Kitas susirūpinimą keliantis dalykas yra tai, kad trijose projekto šalyse, išskyrus Jungtinę Karalystę, berniukų ir mergaičių skaitymo rezultatai labai skiriasi. Latvijoje skirtumas tarp lyčių yra 33 taškai, Slovakijoje – 34, o Lietuvoje – 39, t. y. visi šie skirtumai viršija vidutinį 30 taškų skirtumą EBPO šalyse. Šiaurės Makedonijoje yra didžiausias lyčių atotrūkis skaitymo srityje Vakarų Balkanų šalyse ir jis dar labiau išaugo nuo ankstesnio PISA testavimo.

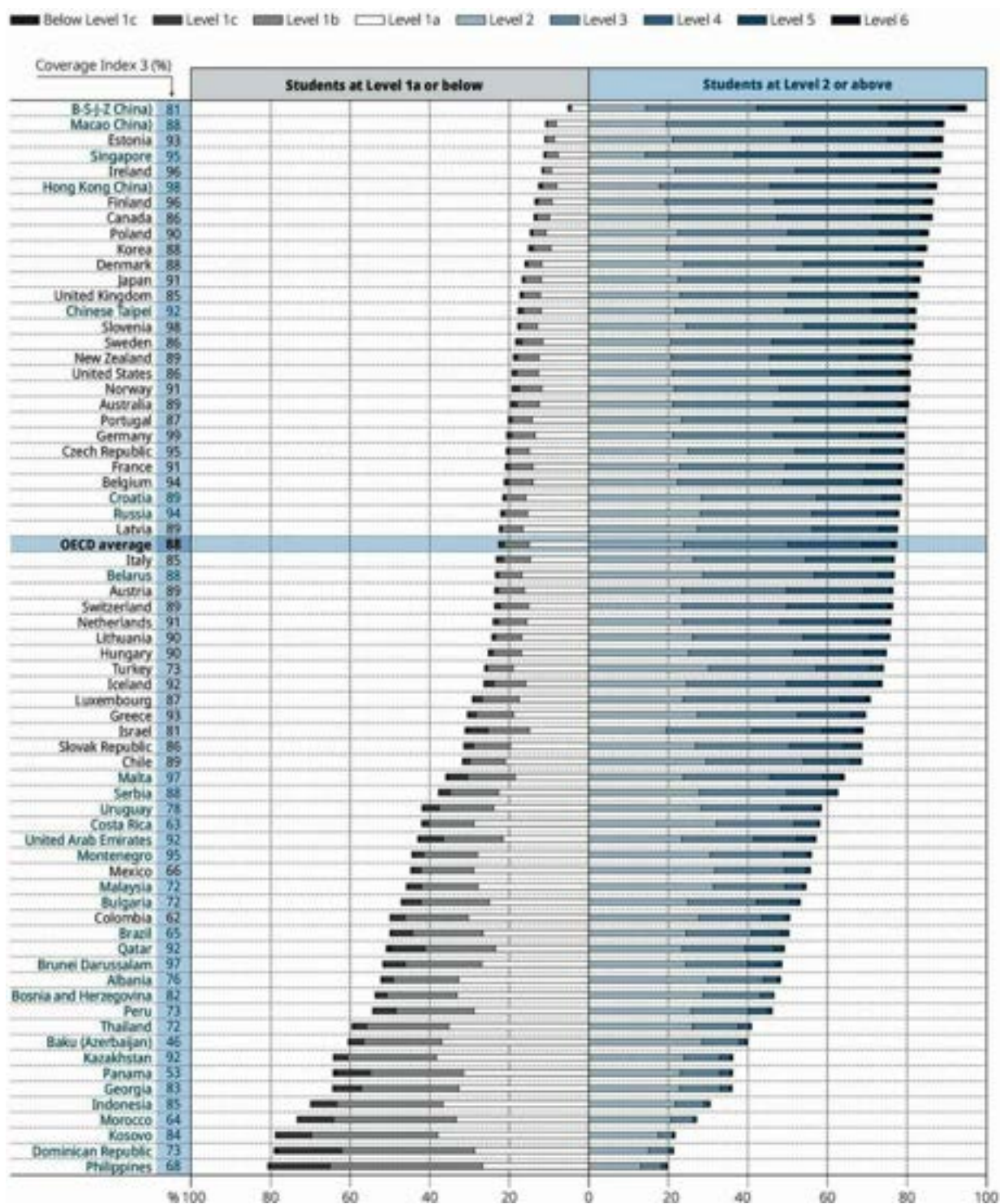
Įprasta, kad mergaitės skaito geriau nei berniukai, tačiau trijose projekto partnerių šalyse šis skirtumas yra ypač didelis. Tai reiškia, kad berniukai iš tiesų blogiau skaito, taigi ir gauna mažiau galimybių susipažinti su visu akademinio ir gyvenimo turiniu, kuris gaunamas skaitant.

Išsamesnis penkiolikmečių skaitymo įgūdžių įvertinimas atliekamas, suskirstant jų skaitymo rezultatus į aštuonis skaitymo lygius (tai palyginti nauja sistema, nes ankstesniuose PISA etapuose buvo penki skaitymo pasiekimų lygiai). Skaitymo tyrėjai 2 lygį apibrėžia kaip lygį, kuriame prasideda funkcinis skaitymas: “2 lygiu mokiniai pradeda demonstruoti gebėjimą naudotis savo skaitymo įgūdžiais, kad įgytų žinių ir spęstų įvairias praktines problemas. Mokiniai, kurie nepasiekia 2 lygio skaitymo įgūdžių, dažnai susiduria su sunkumais, kai medžiaga jiems yra nepažįstama arba vidutinės apimties ir sudėtingumo. Prieš pradėdant skaityti tekstą, jiems paprastai reikia duoti patarimų ar nurodymų. Atsižvelgiant į Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tikslus, 2 lygio įgūdžiai įvardyti kaip “minimalus įgūdžių lygis”, kurį visi vaikai turėtų įgyti iki vidurinio ugdymo pabaigos.”¹²

¹² https://www.oecd-ilibrary.org/sites/5f07c754-en/1/2/6/index.html?itemId=/content/publication/5f07c754-en&csp_=6aa84fb981b29e81b35b3f982f80670e&itemIGO=oecd&itemContentType=book

Lentelė 2 EBPO/PISA duomenys apie skaitymo pasiekimus

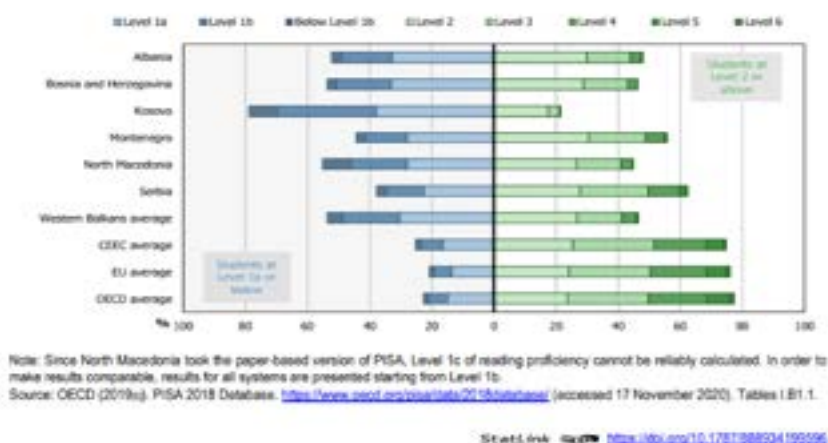

Mokiniai, kurie nepasiekia 2 lygio, yra funkciškai neraštingi, todėl jiems reikia daug pagalbos, kad galėtų susipažinti su turiniu, kurį kiti mokiniai pasiekia skaitydami.

Štai grafikas iš EBPO PISA tyrimo, atlikto Vakarų Balkanų šalyse, kuriame matyti, kiek mūsų projekto partnerėje Šiaurės Makedonijoje yra prastai skaitančiųjų.

Lentelė 3 EBPO/PISA duomenys apie prastai skaitančius asmenis Š. Makedonijoje

Figure 1.3. Proficiency levels in reading of students from Western Balkan education systems

Procentais ir absoliučiais skaičiais išreikštas mokinių, kuriems labai reikia garsinių vadovėlių projekto šalyse, skaičius pateikiamas 4 lentelėje:

Lentelė 4 Prastai skaitančiųjų skaičius procentais ir absoliučiais skaičiais

Country	Below 1a (%)	Number of general and professional education students, grades 1-12	In absolute numbers
UK	8%	1 600 000 ¹³	128 000
Latvia	11%	249 287 ¹⁴	27 422
OECD	12%		
Lithuania	14%	334 604 ¹⁵	46 845
Slovak Republic	15%	605 803 ¹⁶	90 870
North Macedonia	55% ¹⁷	257 667 ¹⁸	141 717

¹³ <https://www.statista.com/statistics/412219/school-students-in-the-uk/>

¹⁴ IZM dati

¹⁵ Švietimo Valdymo Informacinė Sistema (Statistical tables by topics). Prieiga per <http://www.svis.smm.lt/bendrasis-ugdymas-2/> (žiūrėta 21.12.2022)

¹⁶ Slovak Centre of Scientific and Technical Information. Prieiga per https://www.cvtis.sk/en.html?page_id=58 (žiūrėta 15.11.2022)

Ši lentelė dar kartą parodo, kokios realios skaitymo problemos yra projekto šalyse, išskyrus Jungtinę Karalystę, ir kaip labai reikalingi du dalykai bendrajame ugdyme – pirma, geresnis skaitymo mokymas ir, antra, platesnis ir prieinamesnis prasto skaitymo kompensavimas, suteikiant galimybę naudotis daugialypės terpės vadovėliais ir mokomąja medžiaga.

Mokiniai, turintys kokių nors skaitymo sutrikimų, nėra įtraukti į PISA tyrimą, todėl jų skaičius, kad ir koks jis būtų nacionaliniu mastu, turi būti pridėtas prie PISA nustatyto prastai skaitančių mokinių skaičiaus.

Baigdami šią apžvalgą, galime pareikšti labai aiškų įsitikinimą, kad 4 iš 5 projekto partnerių šalių turi pagerinti skaitymo mokymą mokyklose, kad neliktų tiek daug praktiškai neraštingų mokinių. Jungtinės Karalystės duomenys yra labai iškalbingi, nes jos skaitymo rezultatai geresni nei bet kurios kitos projekto šalies, neatsižvelgiant į tai, kad anglų kalba yra sunkiausiai išmokstama skaityti, nes jos ortografija yra neatitinkanti garso ir raidės santykio (non-transparent, kai vienas garsas žymimas ne viena raide), o Jungtinėje Karalystėje gyvena labai daug žmonių, kuriems anglų kalba nėra gimtoji. Kita vertus, kitų keturių šalių partnerių ortografija yra lengvesnė, todėl jose lengviau išmokti skaityti ir mokinių populiacija yra labiau vienakalbė.

Skaitymo sutrikimai

Skaitymo sutrikimai yra tai reikšmingiausia prastų skaitymo rezultatų priežastis, daugelyje šalių jie vadinami disleksija arba specifiniu skaitymo sutrikimu. Paprastai į PISA tyrimą neįtraukiami skaitymo sutrikimų turintys mokiniai, todėl prie prastai skaitančių mokinių skaičiaus galime lengvai pridėti disleksiją turinčių mokinių skaičių. Britų Disleksijos Asociacija nurodo, kad 10 % visų žmonių „turi disleksiją“¹⁹, o tai reiškia, kad ir 10 % visų mokinių. Oficialių duomenų Latvijoje nėra, tačiau 2015 m. NVO „Pro Futuro“ (Latvijos disleksijos asociacijos pirmtakės) atliktas tyrimas vidurinio ugdymo klasėse rodo, jog mokytojai mano, kad 12 proc. vidurinio ugdymo bendrojo lavinimo mokyklų mokinių turi skaitymo sutrikimų.²⁰

17 <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/1e4572ab-en.pdf?expires=1673905746&id=id&accname=guest&checksum=A-C8A470EB24698E7CE588D77CC00D0F6> (žiūrėta 16.01.2023)

18 Образование – Education – Соопштение – News release. Available https://www.stat.gov.mk/pdf/2022/2.1.22.09_mk.pdf (žiūrėta 15.10.2022)

19 British Dyslexia Association. Dyslexia. Prieiga per <https://www.bdadyslexia.org.uk/dyslexia> (žiūrėta 9.01.2023)

20 Birzniece et al. (2015). Izglītības pakalpojumu mobilitāte vidusskolēniem ar disleksiju. Rīga: Biedrība Pro Futuro, 18. lpp.

Įdomu, kad Šiaurės Makedonijos disleksijos asociacija "Einšteinas" nurodo tokį patį skaičių - 12 proc. vidurinių mokyklų mokinių (profesinėse mokyklose disleksiją turinčių mokinių skaičius yra gerokai didesnis nei bendrojo lavinimo vidurinėse mokyklose).²¹ Slovakijoje oficialiai nustatytų mokinių, turinčių specifinių mokymosi sutrikimų, dalis yra 6 %.²²

Prie mokinių, turinčių skaitymo sutrikimų, pridėjus mokinius, kuriems prastai sekasi skaityti, gauname, kad 18-23 % mokyklos (ir greičiausiai visos populiacijos) mokinių turi skaitymo sutrikimų ir jiems reikia naudotis tekstu kitais būdais nei įprastas skaitymas.

21 D.Nikolovski; PhD. O. Shurbanovska and S.Nikolovska. (2018) Dyslexia – Highschool students – Macedonia – Reports. Skopje: Association Einstein. Prieiga per <https://repository.ukim.mk/bitstream/20.500.12188/25148/1/Nikolovski%20pedagogy.pdf>.

22 Slovak Centre of Scientific and Technical Information. Available https://www.cvtis.sk/en.html?page_id=58 (žiūrėta 15.11.2022)

5. Kas nutinka kai nėra prieinamų vadovėlių?

Iš pirmiau pateiktų duomenų matyti, kad reikia ieškoti kitų būdų, ne tik skaitymo, norint naudotis mokykloje mokomuoju turiniu, nors beveik kiekvienas mokinys, nurodytas šiuose apibendrintuose skaičiuose, kovoja tikrą asmeninę kovą mokykloje ir, greičiausiai, apskritai gyvenime. Kai atsisakoma alternatyvaus būdo – mūsų atveju galimybės klausytis, o ne skaityti, – pasiekti mokymo turinį, tai skaudina ir žemina daugelio jaunų žmonių akademines ir psichines savybes.

Štai dvi istorijos, kurios iliustruoja, kodėl galimybė susipažinti su tekstu kitais būdais nei skaitymas gali pakeisti situaciją.

Deividas

Kai bandymai ir pastangos nepadeda pasiekti sėkmės

Deividas yra gabus, gerai besimokantis, labai kalbus ir aktyvus Latvijos vidurinės mokyklos mokinys, turintis sunkią disleksiją ir disgrafiją. Jo specifiniai mokymosi sunkumai buvo oficialiai nustatyti trečioje klasėje ir jis buvo perkeltas į specialiąją logopedinę mokyklą. Tačiau ši mokykla neišsprendė jo skaitymo ir rašymo problemų (tik nuvylė ir nuliūdino jį lėtas akademines aplinkos tempas ir nuolatinės bausmės dėl prasto skaitymo ir rašybos). Vidurinėje mokykloje, nepaisant to, kad jis vis dar skaitė trečios klasės lygiu, mokykla neatsižvelgė į tai, kad jis turi teisę į IEP ir kai kurias pagrindines sąlygas, palengvinančias mokymąsi pavyzdžiui, naudotis kompiuteriu su rašybos tikrinimo funkcija.

Mokomųjų dalykų pamokos be pritaikymo poreikiams sukelia sunkumų

Per istorijos pamokas jis turėjo skaityti ir interpretuoti daugybę istorinių šaltinių, kurie buvo įtraukti į vadovėlį. Šie šaltiniai buvo nurodyti figūrinėse išnašose ir išspausdinti mažesniu šriftu nei pagrindinis tekstas; juose, kaip autentiškuose istoriniuose šaltiniuose, buvo daug žmonių vardų, geografinių vietovardžių, jie rečiau girdimi ir (arba) pasenę. Tai sukėlė didžiulį stresą Deividui, kai reikėjo perskaityti šiuos tekstus ir atsakyti į labai konkrečius klausimus (paprastai 10–15) apie juos per riboto laiko testus klasėje. Deividas niekada nebaigdavo šių testų per klasėje skirtą laiką, kartais jų net nepradėdavo. Mokytoja buvo supratinga ir leido Deivydai pasiimti testą namo ir ten jį pabaigti. Jei jaunuolis ir jo motina tą vakarą turėdavo laisvo laiko, motina garsiai perskaitydavo sūnui visą tekstą, o tada jis nurodydavo teisingus atsakymus. Arba, jei vienas iš jų būdavo per daug užsiėmęs kitais darbais, motina atlikdavo testą, kurį Deividas kitą dieną atnešdavo į mokyklą.

Mokymo medžiagos pritaikymas kuria pokyčius

Šis epizodas parodo, kiek daug pastangų ir laiko reikalauja tokia intensyvi sudėtinga skaitymo užduotis disleksiją turinčiam mokiniui ir kaip stipriai jis priklauso nuo kitų asmenų pagalbos atliekant užduotį, kurią jo bendraamžiai atlieka per 15–20 minučių. Tinkamos priegos prie mokymosi medžiagos nebuvimas taip pat atima iš jaunuolių savarankiškumą ir orumą / savigarbą.

Šis modelis kartojosi ir kitų dalykų pamokose, tačiau kiti mokytojai nebuvo tokie empatiški, o Deividas kasdien patirdavo stresą.

Laura

Nusivylimas ir noras mesti mokyklą

Laura yra Latvijos mokyklos septintokė, kuri nustojo lankyti mokyklą, nes serga depresija, o nuo depresijos vartojami vaistai ją nuolat vargina.

Laura visada lėtai apdorodavo informaciją. Tai parodė jos IQ testas. Mokykla į tai nekreipė dėmesio – nebuvo jokių dokumentais patvirtintų intervencinių priemonių ar pritaikymų. Mokykla Laurai neleidžia naudotis asmeniniu kompiuteriu ar kitomis technologinėmis priemonėmis, dėl kurių mokymasis taptų prieinamas.

Nepritaikoma mokymo medžiaga (skaitymo sutrikimo atveju) didina nusivylimą

Laura vis labiau atitrūko nuo mokyklos gyvenimo, o šeštoje klasėje jai darėsi vis sunkiau mokytis. Dėl nesugebėjimo pakankamai greitai skaityti ir rašyti kartu su vis didesniu nusivylimu ji vis labiau atsiliko nuo bendraamžių. Šeštos klasės pabaigoje jai nesisekė keli dalykai, todėl jai grėsė būti paliktai kartoti kurso mokykloje. Tuomet jos motina ėmėsi vienintelio dalyko, kurį galėjo padaryti, kad palaikytų dukrą, ir perskaitė Laurai visą paskirtą vadovėlio medžiagą. Girdėdama, kaip jai skaitomas akademinis turinys, Laura sugebėjo atlikti užduotis. Ji gavo patenkinamus įvertinimus ir buvo perkelta į kitą klasę.

Ir dar kartą – kiek galėjo pagerėti Lauros gyvenimas ir išaugti jos savarankiškumo jausmas, jei visus mokslo metus ji būtų galėjusi klausytis savo mokyklinių vadovėlių pati, savo tempu ir patogiu laiku? Ir kiek ji būtų gavusi naudos, jei nebūtų buvusi gėdinama, nusivylusi ir kiekvieną dieną mokykloje rizikavusi patirti nesėkmę?

6. Skaitymo sutrikimų turinčių mokinių aprūpinimas prieinamais vadovėliais

Projekto konsorciumo šalyse garso ar multimedijos vadovėliai nebuvo plačiai ir reguliariai rengiami. Slovakijos aklųjų biblioteka turėjo keletą mokyklinių vadovėlių MP3 formatu. Latvijos aklųjų biblioteka apskritai neturėjo jokių garsinių formatų, skirtų skaitymo sutrikimą turintiems mokiniams, jau nekalbant apie multimedijos knygas. Lietuvos aklųjų bibliotekoje šiame projekte sukurti du "Daisy" multimedijos 6 klasės istorijos vadovėliai buvo pirmieji jų šalyje. Taip pat ir Šiaurės Makedonijoje išleistos dvi multimedijos "Daisy" knygos.

7. Garso vadovėlių ir mokymosi medžiagos formatai

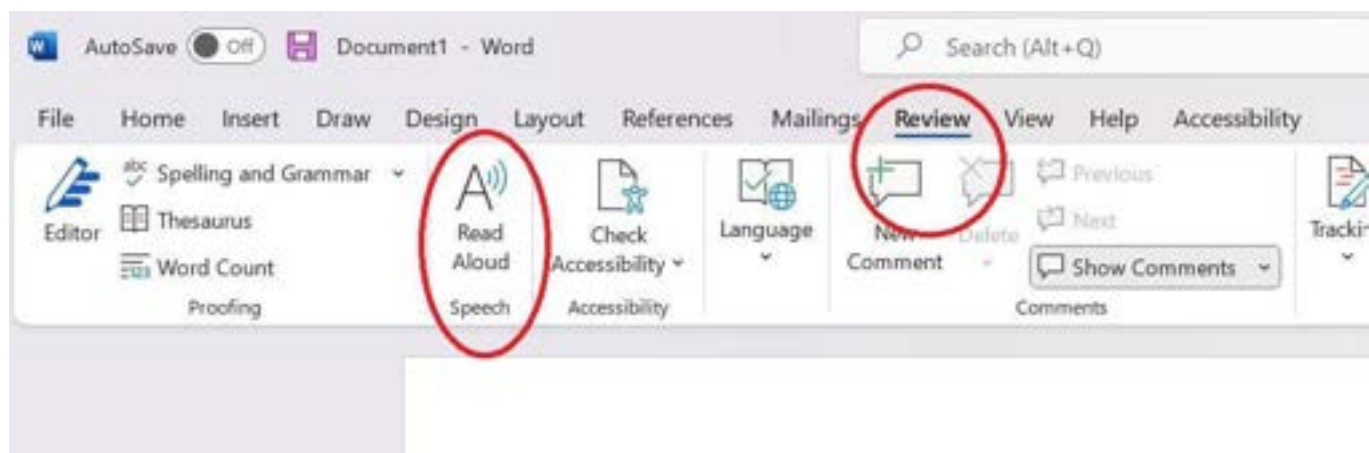
Šiuo metu yra du pagrindiniai multimedijos vadovėlių formatai – tai vadovėliai, kuriuos įrašo žmogus ir kurie skaitomi žmogaus balsu, ir tie, kurie yra skaitomi sintetiniu balsu ir (arba) teksto keitimo į kalbą (text-to-speech).

Daugelis aklyjū bibliotekų arba specializuotų bibliotekų, rengiančių pritaikytų formatų vadovėlius, naudoja abu formatus. Žmogaus balsu skaitomos knygos yra kokybiškesnės, nes žmogaus balsas suteikia skaitomam tekstui daug papildomos vertės – intonacija, akcentas, ritmas, galų gale gyvybė. Pavyzdžiui, Danijoje žmogaus balsu įrašytos knygos laikomos aukštesnės kokybės knygomis, dar vadinamomis tikrais garso vadovėliais. Kai kurios kitos bibliotekos, pavyzdžiui, Olandijos aklyjū biblioteka, daugumą savo mokyklinių vadovėlių ir kitos mokomosios medžiagos rengia taip, kad ji būtų skaitoma balsu, nes tai dinamiškesnis būdas, leidžiantis spausdinto teksto skaitymo sutrikimą turintiems mokiniams susipažinti su visais atnaujintais vadovėlių variantais ir daugybe naujos mokomosios medžiagos.

MS Office funkcijos vadovėlio pritaikymui

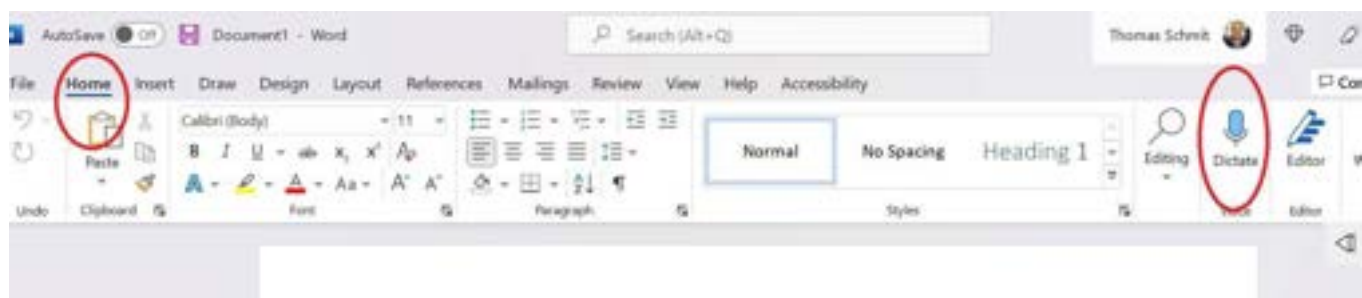
Kadangi visi projekto partnerių šalių mokiniai mokosi ir (arba) moka anglų kalbą ir naudoja ją mokymuisi, kasdieniam gyvenimui ir pramogoms, "MS Office 365 Word" įdiegtos teksto keitimo į kalbą galimybės gali būti labai naudingos.

Garsinio skaitymo funkciją galima rasti peržiūros skydelyje.

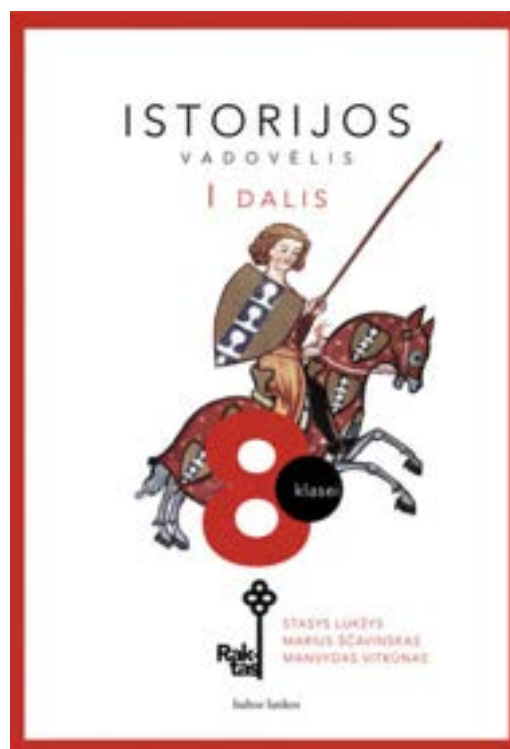

Kita "MS Office 365" siūloma prieinamumo funkcija – kalbos keitimo į tekstą funkcija. Ji suteikia mokiniui galimybę skaityti savo tekstą kompiuteriui ir jis paverčia jį rašytiniu tekstu. Ši funkcija itin svarbi disleksiją ir disgrafiją turintiems mokiniams, nes jiems rašyti anglų kalba, kurios ortografija nėra paprasta (non-transparent, kai vienas garsas žymimas ne viena raide arba, kas yra dar painiau, kelios raidės arba raidžių deriniai, kurie nėra taisyklingi), yra labai sudėtinga ir vargina. Galimybė skaityti garsiai savo mokymosi turinį, o tada patikrinti ir redaguoti jį dėl rašybos įprasta MS Word rašybos tikrinimo funkcija arba pažangesnėmis rašybos tikrinimo programomis, pavyzdžiui, Grammarly, gali būti labai naudinga.

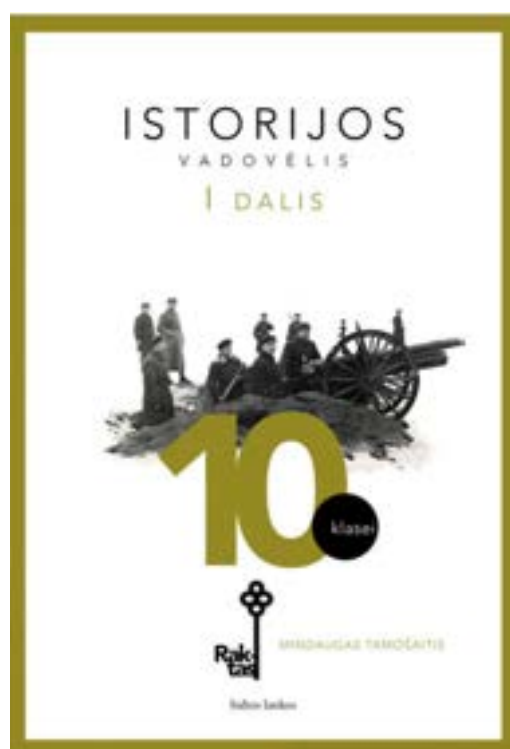
Diktavimo funkciją rasite skydelyje Pagrindinis skydelis.

Daisy daugialypės terpės vadovėlių naudojimas

Paveikslėlis 4 Istorijos vadovėlis 8 klasei, I dalis

Paveikslėlis 5 Istorijos vadovėlis 10 klasei, I dalis

Parengtu vadovėliu mokiniai gali naudotis įsidiegtą "EasyReader" programą. "EasyReader" yra nemokama programa, kuria skaitymas tampa prieinamesnis skaitytojams, turintiems regos, neurologinių sutrikimų, pavyzdžiui, disleksiją, ar bet kokių kitų spausdinto teksto skaitymo sutrikimų.

Norėdami pradėti naudotis programėle, prisijunkite [prie Lietuvos aklujų ir silpnaregių bibliotekos](#) ir raskite, atsisiųskite ir skaitykite laisvalaikiui ir mokymuisi pritaikytas knygas.

Naudodamiesi "EasyReader" galite pritaikyti skaitymo palengvinimui skirtus parametrus: reguliuoti ir didinti tekstą, keisti spalvų schemas, sinchronizuoti tekstą su kalba arba naudotis vien kalbos nustatymais ir klausytis knygų.

Galite mokytis arba skaityti savo malonumui taip, kad atitiktų jūsų skaitymo pomėgius ir poreikius.

Nuoroda, iš kur galite parsisiųsti "EasyReader" programėlę:

<https://yourdolphin.com/EasyReader>. Atsisiųskite "EasyReader" programėlę nemokamai iš įprastos programų parduotuvės ir vadovaukitės paprastais nurodymais, kad ją įdiegtumėte savo įrenginyje. "EasyReader" galima naudoti įvairiuose įrenginiuose: "iPhone", "iPad", "Android" telefonuose ir planšetiniuose kompiuteriuose.

Įdiekite "EasyReader" programėlę "Windows" mokyklos tinkle naudodami "EasyReader" tinklo diegimo paketą [EasyReader Network Installation Package](#).

"EasyReader" programos įdiegimo žingsniai:

1. Paspauskite [EasyReader Network Installation Package](#).

Užpildykite langelius: vardas, pavardė, e-paštas, tel. numeris, mokykla. Apačioje paspauskite žalią mygtuką "Download".

EasyReader Network Installation

The EasyReader Network installation package includes an MSI and technical documentation to help you get started quickly. Please complete the form below to download the network installation package.

First Name *	Last Name *
<input type="text"/>	<input type="text"/>
Email *	Phone Number *
<input type="text"/>	<input type="text"/>
Name of school / school district *	
<input type="text"/>	

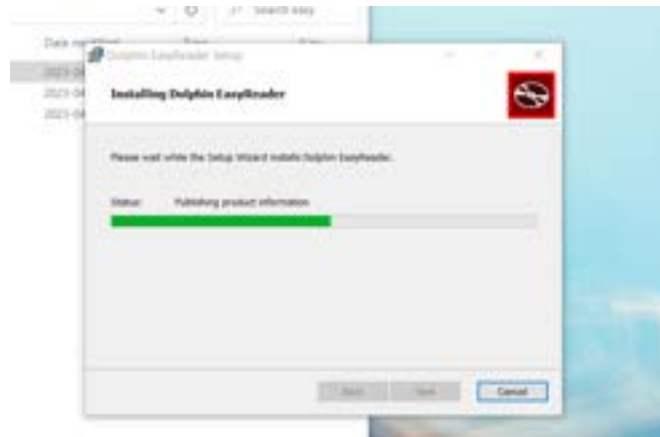
Supported Languages:

The EasyReader App for Windows supports the following languages: Danish, Dutch, Finnish, French, French Canadian, German, Japanese, Norwegian, Polish, Russian, Spanish, Italian, Swedish, UK English, US English.

2. Atsisiųskite programos diegimo paketą.

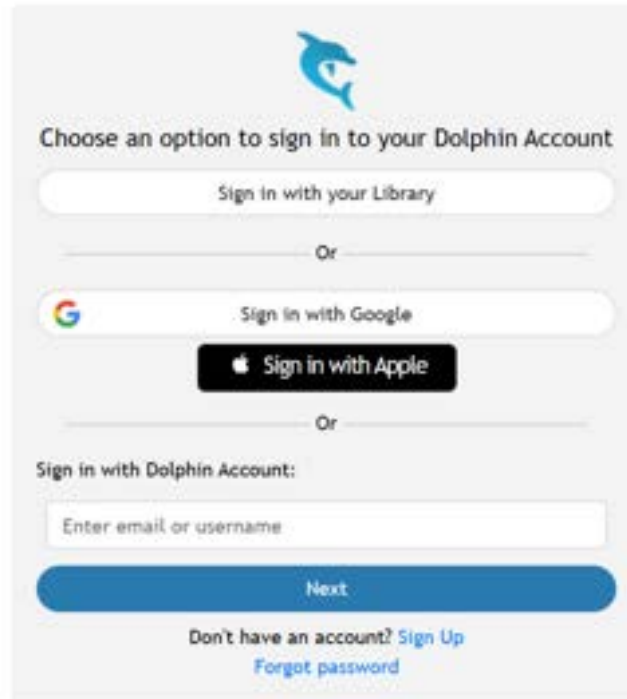
3. Instaliuokite programą, sekdami "Vedlio" instrukcijomis.

4. Programėlės ikona pasirodo jūsų kompiuterio darbalaukyje.

5. Prisijunkite pasirinkdami tinkamą jums būdą.

6. Jūs esate "EasyReader" bibliotekoje. Suraskite savo norimą knygą bibliotekoje arba įkelkite iš savo kompiuterio

7. Galimos funkcijos tekstui

8. Galimos funkcijos garso nustatymui

Daugialypės terpės garso vadovėlių funkcionalumas

Daugialypės terpės Daisy vadovėliai pasižymi plačiu funkcionalumu, kuris viršija paprasto teksto garso įrašo funkcionalumą. Kodėl "Daisy" daugialypės terpės vadovėliai naudingi disleksiją turintiems mokiniams? Nes mokiniai gali:

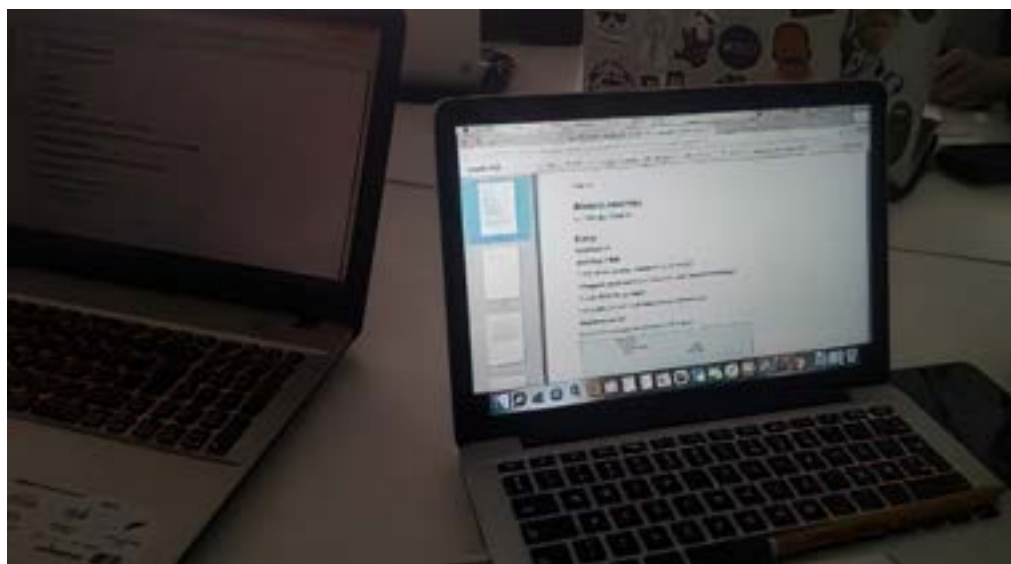
- naršyti tekstą
- klausytis teksto sekant spausdintą tekstą
- ieškoti žodžių ir terminų
- ieškoti konkrečių puslapių (arba informacijos konkrečiuose puslapiuose)
- daryti žymas
- padidinti / sumažinti teksto dydį, kad jį būtų lengviau peržiūrėti
- keisti šriftą, spalvas, tarpus
- reguliuoti skaitymo greitį
- naudoti klasėje.

Naudokite klasėje

Metodas paprastas – tereikia leisti mokiniams klausytis skyriaus ar jo dalies su ausinėmis ir kompiuteryje atidarytu multimedijos vadovėliu, o kitiems mokiniams skaityti tas pačias vadovėlio dalis. Būtent taip buvo daroma Danijos, Švedijos ir Norvegijos mokyklose, kur garsiniai vadovėliai, skirti padėti mokiniams, turintiems skaitymo ir regos sutrikimų, naudojami jau kelis dešimtmečius. Danijoje visi mokiniai, turintys disleksiją, turi į savo kompiuterius įkeltus skaitmeninius vadovėlius (kaip matyti 7 paveikslėlyje), kurių jie gali klausytis naudodami teksto keitimą į kalbą (text-to-speech). Nors jų bendraamžiai skaitymui naudoja fizines knygas (6 paveikslas), jie, norėdami susipažinti su tuo pačiu turiniu ir (arba) medžiaga, naudoja klausymą. Jei jiems reikia skaityti medžiagą, kurios skaitmeniniu formatu dar nėra kompiuteryje, jie gali naudotis dviem turimais skaitytuvais – vienu mažesniu (skaitymo rašikliu) ir didesniu, kuriuo gali nuskaityti bet kokį tekstą. Tuomet šis tekstas, naudojant OCR, paverčiamas į kompiuteriu skaitomą formatą, o tada jį galima skaityti sintetiniu balsu (teksto keitimas į kalbą).

Paveikslėlis 6 Mokytojas, laikantis spausdintą vadovėlį

Paveikslėlis 7 Danijos vidurinės mokyklos skaitmeninis tekstas mokinio kompiuteryje

6 paveikslėlis. Iš LDB šaltinio. 7 paveikslėlis. Iš LDB šaltinio.

Savo ruožtu iš toliau pateiktų paveikslėlių matyti, kad mokiniams, turintiems disleksiją, buvo suteiktos tokios priemonės kaip skeneriai, kad jie patys galėtų pakeisti vadovėlio turinį į mašininio skaitymo tekstus tais atvejais, kai vadovėlis neturėjo paruošto skaitmeninio ir prieinamo varianto.

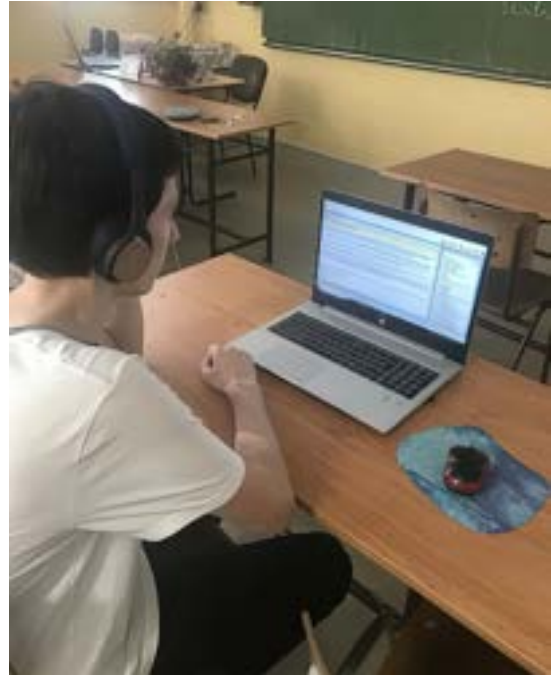
Paveikslėlis 8 Skaitymo rašiklis, paverčiantis tekstą į kalbą

Paveikslėlis 9 Skeneris, kuris paverčia paveikslėlius į mašininio skaitymo tekstą

8. Sèkmè, kuriq sukūrème

Slovakijos partneriai

Paveikslėlis 10 Aleksas naudojasi "Daisy" knyga

Alex Lapár 4.G (vidurinės elektrotechnikos mokyklos mokinyš): "Tai mano pirmoji patirtis su tokia garso knyga. Mane sužavėjo visos "Daisy" knygos funkcijos, bet labiausiai tai, kad vienu metu galiu klausytis ir matyti tekstą."

Paveikslėlis 11 Deividas skaitydamas juokiasi

Dávid Liguš 4.D (Elektrotechnikos vidurinės mokyklos mokinyš): "Niekada anksčiau nebuvo susidūręs su garsine mokinio knyga. Rekomenduočiau ją visiems mokiniams, turintiems bet kokių mokymosi sunkumų."

Makedonijos partneriai

Paveikslėlis 12 Neda naudoja "Daisy" knygą

Neda Janeva (Skopjės "Kuzman Josifovski Pitu" mokyklos 9 klasės mokinė): "Daisy" formato knyga suteikia daug galimybių, ji leidžia man naršyti po tekstą ir tuo pačiu metu klausytis garso įrašo. Ji suteikia galimybę praleisti kai kurias dalis, lengvai grįžti atgal ir klausytis kai kurių dalių kelis kartus. Ji suteikia galimybę pasirinkti šrifto dydį ir labai padeda mokantis. Būtų labai gerai, jei tokios priemonės ir knygos būtų skirtos ir kitiems dalykams.

9.

Ką jūs galite padaryti

Pagrindinė šios trumpos analizės rekomendacija yra ta, kad projekto šalys turėtų raginti savo vyriausybes pradėti teikti veiksmingas ir modernias paslaugas, kad jų skaitymo sutrikimų turintiems mokiniams būtų rengiami prieinami vadovėliai, ir taip pasivyti likusį pasaulį bei laikytis pagrindinių prieinamumo ir lygių teisių prielaidų. Antra, raginame kiekvieną mokyklą ir kiekvieną mokytoją pasirūpinti, kad jų pačių parengta mokymosi medžiaga ir visų rūšių testavimo medžiaga būtų prieinama. Kaip tai padaryti, aprašyta antrajame mūsų projekto elektroniniame vadove.

Trečia, ir toliau mokykite savo mokinius geriau skaityti, nes tai yra ir akademinis, ir gyvenimiškas įgūdis, o tai, kad mokiniai labai prastai skaito, kenkia jų akademiniam pasiekimams, savigarbai, gerovei ir tolesniam mokymuisi bei karjeros pasirinkimui, vėliau – pajamoms ir gyvenimo galimybėms. Kalbant tiesiai – silpni skaitymo gebėjimai kenkia žmogaus gyvenimui apskritai. Darykite viską, kad mokiniai įgytų gebėjimų ir įgūdžių skaityti kuo geriau!

Ši knyga buvo sukurta bendromis pastangomis

Daisy Consortium, Šveicarija,
Skaistgirių gimnazija, Joniškio r. Lietuva,
Jaunimo asociacija "Kūrējas Kumanovo", Šiaurės Makedonija,
Stredna priemyselna skola elektrotechnicka, Slovākija
Latvijas disleksijas asociacija, Latvija.